

V. Hedikov. Modern approaches to understanding the category «subjectivity». – Article.

Summary. *The article analyzes the category of subjectivity, which reflects one aspect or formal property of a legal entity. This property determines the subject's ability to have rights, to bear obligations, as well as to create them, implement them and bear responsibility for their actions or inactions. Just as citizenship relations determine the status of a person in the state, subjectivity determines the position of the subject of law in the legal system.*

The article researches modern approaches to understanding the category of «subjectivity», notes the importance of this category for jurisprudence, and concludes on the need for further scientific research on this topic.

Key words: *subjectivity, legal capacity, subject of law, delictual capacity, legal entity, legal status, legal relationship, person, legal entity.*

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/39/02>

І. Ю. Кіореско

аспірант кафедри юриспруденції

Чернівецький інститут Міжнародного гуманітарного університету

м. Чернівці, України

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ САНКЦІЙ ЯК ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті розглядається поняття санкцій як правових засобів за цивільним правом України. Визначається, що сучасний процес відтворення системи правового регулювання зобов'язальних правовідносин загалом, відповідальності за їх порушення зокрема неможливий без урахування досягнень вітчизняної та світової теорії та практики права. Отже їх адекватне сприйняття і використання неможливе без всебічного та повного вивчення історичного досвіду та наукового аналізу діючого в минулому цивільного законодавства в процесі його еволюції відповідно до потреб суспільного життя, що змінюються.*

В статті акцентовано увагу на тому, що у юридичній науці категорія санкцій, ймовірно, виступає міждисциплінарним поняттям із ознаками оцінки. Принципову важливість санкцій для якоїсь окремо взятої галузі права відзначити складно. Усі галузі права тією чи іншою мірою стикаються з санкціями та їх наслідками.

Встановлено, що санкції в цивільному праві як правові засоби спрямовані на забезпечення інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, захисту цивільних прав та інтересів, мають особливу юридичну силу, спрямовану на усунення перешкод, які виникають на шляху задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин, виступають елементами механізму правового регулювання цивільних відносин і забезпечують його ефективне функціонування, призводять до негативних наслідків для особи, яка порушила (не виконала, чи неналежно виконала) цивільні обов'язки, встановлених законом чи договором, що забезпечуються державою шляхом застосування примусу. Санкції в цивільному праві слід розуміти в якості певних негативних наслідків, встановлених законом або договором, які застосовуються у разі невиконання (неналежного виконання) цивільно-правових обов'язків, порушення заборон, обмежень та у інших випадках, встановлених законом.

Ключові слова: *цивільне право, цивільні правовідносини, цивільне законодавство, цивільно-правова відповідальність, захист цивільних прав, санкції.*

Постановка проблеми. *Фундаментальні зміни соціально-економічної та політичної систем суспільства в Україні визначили актуальність проблем правового регулювання цивільно-правових та передусім зобов'язальних відносин.*

Сучасний процес відтворення системи правового регулювання зобов'язальних правовідносин загалом, відповідальності за їх порушення зокрема неможливий без урахування досягнень вітчизняної та світової теорії та практики права. Отже їх адекватне сприйняття і використання неможливе без всебічного та повного вивчення історичного досвіду та наукового аналізу діючого в минулому цивільного законодавства в процесі його еволюції відповідно до потреб суспільного життя, що змінюються.

У юридичній науці категорія санкцій, ймовірно, виступає міждисциплінарним поняттям із ознаками оцінки. Принципову важливість санкцій для якоїсь окремо взятої галузі

права відзначити складно. Усі галузі права тією чи іншою мірою стикаються з санкціями та їх наслідками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких науковців, як М. Бойчука, В. Голуб, В. Грабовського, О. Зарічного, О.В. Дзери, В. Ладиченко, Н. Липовської, А. О. Колодіна, В. К. Мамутова, Н. В. Мельника, М.В. Савчина, М. Месюка, О. Толкачова, Г. Шаульської та інших.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз положень законодавства України, яке регулює застосування категорії санкцій у цивільному праві.

Викладення основного матеріалу. Цивільне право регулює відносини, пов'язані з договорами, зобов'язаннями, деліктами, особистими немайновими правами фізичних осіб та багато іншого.

Санкції пов'язані з правовим регулюванням економіки та підприємництва. З цього питання в науці цивільного права в різний час вченими проводилась достатня кількість досліджень.

Одні вчені присвятили свою працю питанням господарського розрахунку та цивільно-правовим проблемам удосконалення господарського механізму, державного регулювання економіки [3, с. 34].

Інші вчені вивчали питання правового регулювання ринкових та економічних відносин, аспекти втручання у економіку [4, с. 27-33].

Окремі вчені присвятили свою працю проблемам правової організації галузевих господарських систем, цивільно-правовому регулюванню розподільчих відносин, правовим засобам розбудови господарського механізму [6, с. 5].

Також група вчених досліджували відносини промисловості та торгівлі, питання стійкості в умовах початку ринку [7].

Існує багато інших наукових досліджень, які лежать у площині санкцій та економічного регулювання.

Нині категорія санкцій у цивільному праві немає єдиного оформленого розуміння. Здається, що таке поняття можна частково спробувати описати, виділивши деякі особливості.

По-перше, санкції – це зазвичай політичні міждержавні відносини кількох країн, учасником яких є Україна.

По-друге, санкції мають явний негативний характер, тому їх наслідки можуть негативно впливати на динаміку цивільних відносин.

По-третє, санкції можуть посилювати режим ізоляції суб'єктів цивільного права, що зумовлює скорочення кількості угод, обмеження експортно-імпорتنих відносин. Поняття санкцій у цивільному праві немає чітких законодавчих рамок. У цьому сенсі санкції близькі до категорії національної економічної кризи, а в деяких аспектах криза та санкції взаємопов'язані та взаємозумовлені.

По-четверте, дослідження санкцій та його наслідків з погляду цивільного права необхідне, оскільки суб'єкти цивільного права і особливо підприємці потребують кваліфікованого сучасного законодавства та дієвого механізму захисту їхніх прав і законних інтересів.

Категорія санкцій є важливою для цивільного права. Дослідження у цій галузі накопичені, їх вивчення та аналіз визначають актуальність дослідження у даному напрямку.

Правове регулювання цивільних відносин забезпечується певними правовими засобами, значення окремих з яких на різних етапах суспільного розвитку змінюється. Це чітко простежується у регулюванні цивільних відносин, зокрема з часу набуття Україною незалежності та початку розвитку українського законодавства, починаючи з 2003 року, тобто з дня набуття чинності ЦК України, значну роль у регулюванні цивільних відносин було надано договірному регулюванню. Договір як правовий засіб нині відіграє особливу роль у механізмі правового регулювання цивільних відносин. Забезпечення ефективного механізму правового регулювання цивільних відносин неможливе без застосування санкцій. Чинне цивільне законодавство України не містить легального визначення поняття «санкція». Єдине посилання на термін «санкція» міститься у частині першій статті 351 ЦК України в частині застосування за порушення цивільних прав такої санкції як конфіскація [2].

Застосування санкцій відбувається до конкретної особи – суб'єкта цивільних правовідносин, проте саме на стадії врегулювання цивільних відносин закріплення в правовій нормі санкції сприяє упорядкуванню цивільних відносин, визначенню тих негативних наслідків, які настануть для особи у разі порушення суб'єктивного цивільного обов'язку.

У сучасному цивільному праві термін «санкція» використовується як: складова частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу, головним чином – у формі примусу; встановлений законом порядок обов'язкового затвердження судом постанов про вжиття заходів примусового характеру у випадках, визначених законодавством.

Як зазначають сучасні науковці: «категорія санкції в правознавстві є однією з найбільш багатозначних: по-перше, під санкцією розуміється визначена частина правових норм, в яких передбачено приписи стосовно наслідків, що настають у разі недотримання правил, викладених в диспозитивній частині норми; по-друге, під санкцією розуміються акти компетентних державних органів, якими дозволяються (схвалюються, «санкціонуються») можливість вчинення певними особами відповідні дії; по-третє, під санкцією розуміються негативні майнові наслідки, що настають у разі вчинення особами протиправних дій; по-четверте, санкції розглядаються як один із різновидів негативних майнових наслідків, що покладаються суб'єкта зобов'язань у разі невиконання чи неналежного виконання прийнятого ним на себе зобов'язання» [8]. Іншими словами, санкції є визначеною відповідальністю суб'єктів цивільних відносин за порушення виконання ними визначених (передбачених договорами, угодами тощо) зобов'язань.

Якою великою не була б література з історії становлення та розвитку вітчизняного інституту цивільно-правової відповідальності, актуальність її вивчення неминуча, оскільки інтерпретація однієї й тієї ж джерельної бази в різні історичні періоди, як правило, зазнає істотних змін. Більше того, дослідження питання про те, на чому базувалася і як регулювалася відповідальність за порушення зобов'язань у країні, призводить до формування найбільш цілісного погляду на добу, що розглядається, і заповнення прогалів у ретроспективному знанні аналізованого інституту.

Зазначу, що цивільно-правова відповідальність – одне з найскладніших, значних та полемічних правових явищ. У цій категорії максимально яскраво виражені сутність самого громадянського права, його найважливіші функції та значення у суспільстві. Акумулюючи основні правові цінності приватного права, цивільно-правова відповідальність у певному сенсі невичерпна як об'єкт наукового дослідження. Треба сказати, що питання цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань досліджуються, напевно, стільки ж, скільки існує громадянське право. Проте єдиної концепції такої відповідальності досі не вироблено. Можливо, потреби у вивченні історичних метаморфоз досліджуваної проблематики, можливо, й виникло б, якби сучасні концепції почав відповідальності у цивільному праві не несли на собі друк минулого.

Доцільність звернення до цієї тематики багато в чому зумовлена як радикальними змінами економічного, соціально-політичного та правового характеру, що відбуваються в країні, так і необхідністю подолання історичної кон'юнктурності у вивченні проблематики відповідальності за порушення зобов'язальних відносин та розширення об'єктивних знань у даній сфері, що сприяють удосконаленню відповідного механізму правового регулювання у сучасному суспільстві. До того ж у сформованих правових реаліях дуже очевидна необхідність вивчення сучасної історико-правової наукою досліджуваного інституту як з класових позицій, а й з погляду розвитку юридичної техніки і порівняльно-правового аналізу категорій відповідальності та зобов'язання.

Наявні негативні прояви в процесі притягнення суб'єктів до майнової відповідальності за порушення прийнятих на себе зобов'язань вбачається в концептуальних помилках правового оформлення даного процесу, спричинених, крім іншого, небажанням законодавця враховувати реальний, історично обумовлений стан українського суспільства та визначальний останнім оптимальний ступінь його демократизації.

Важливо також враховувати й унікальний досвід використання цивільно-правових засобів регулювання зобов'язальних відносин у правовій державі, оскільки фінансовий ефект цивільно-правових санкцій, що безпосередньо призводить до змін в економічному становищі суб'єктів цивільних відносин, і за нинішніх умов тісно пов'язаний із політичним благополуччям країни.

Викладене свідчить про необхідність поглибленого комплексного історико-юридичного аналізу правового регулювання інституту санкцій (цивільно-правової відповідальності) за порушення зобов'язань для обліку історичного досвіду в цьому питанні сучасним українським законодавцем.

Проблеми еволюції ідеї та інституту цивільно-правової відповідальності в якості санкцій (у тому числі договірної) за порушення зобов'язань з українського права у періоди 1991-2004 роки (становлення незалежності України та прийняття Українських законодавчих актів), 2004-2010 роки (розвиток законодавства України на шляху до євроінтеграції після «помаранчевої» революції), 2010-2014 роки (подальший розвиток українського законодавства до революції «гідності»), 2014-2019 роки (становлення та розвиток українського законодавства на шляху до євроінтеграції після революції «гідності», у період анексії рф АРК Крим та самопроголошення Л/ДНР за підтримки військ рф, до початку дії обмежень, пов'язаних з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби «COVID 19»), 2019-2022 роки (розвиток українського законодавства у період дії обмежень пов'язаних з розповсюдженням гострої респіраторної хвороби «COVID 19» до початку дії воєнного стану, у зв'язку із повномасштабним вторгнення

військових формувань РФ на територію України), 2022 рік – по теперішній час, комплексно у вітчизняній юридичній літературі не висвітлювалися.

Наявні доктринальні джерела, коло нормативно-правових актів, а також документи судової практики свідчать про різні підходи до вирішення як проблем цивільно-правового регулювання зобов'язальних відносин, так і проблем майнової відповідальності за порушення останніх, що робить особливо актуальним визначення теоретичних основ аналізованого інституту в цивільному праві силу рецепції його багатьох основних положень до цивільного законодавства України.

Взаємодія суспільства та держави у сфері цивільних правовідносин є складною та багатоаспектною проблемою. Цивільне право завжди відігравало важливу роль у житті будь-якої держави, бо воно охоплює одну з найбільш значущих сфер людської життєдіяльності – майнові відносини. На думку науковців: «взаємодії держави та суспільства властиве прагнення першого до деякого обмеження свободи суб'єктів у цій сфері (що небезпідставно), де суспільство бореться за її розширення» [9, с. 17-25]. Це не може не позначитися на інституті цивільно-правової відповідальності. У різні історичні періоди баланс між цими різноспрямованими векторами розвитку, що переломлюються на досліджуваній інститут, був різним, і залежно від того, чому віддавався пріоритет, характеризувався політичний устрій у державі.

Безумовно, це не визначало державу в цілому, але виступало її важливою рисою. Таким чином, дослідження питань цивільно-правової відповідальності у сфері договірних зобов'язань, їхньої теоретичної бази та нормативного регулювання сприяє формуванню найбільш цілісного погляду на розглянуту епоху, внаслідок чого становить значний інтерес для сучасності.

Сьогодні, коли проблеми співвідношення приватних і цивільних відносин знаходять свій відбиток у різних галузях науки і права, звернення до наявного досвіду у сфері найбільш значущих для держави та суспільства інститутів, яким є й інститут майнової відповідальності, з позицій переважного прямого державного регулювання – вельми необхідне і своєчасне.

Відмінність цього дослідження від інших вбачається в аналізі та опрацюванні проблем, пов'язаних з визначенням специфіки юридичної природи майнової відповідальності у сфері зобов'язань з цивільного права, з позицій її теоретико-правової значущості.

Отже, санкції в цивільному праві як правові засоби спрямовані на забезпечення інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, захисту цивільних прав та інтересів, мають особливу юридичну силу, спрямовану на усунення перешкод, які виникають на шляху задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин, виступають елементами механізму правового регулювання цивільних відносин і забезпечують його ефективне функціонування, призводять до негативних наслідків для особи, яка порушила (не виконала, чи неналежно виконала) цивільні обов'язки, встановлених законом чи договором, що забезпечуються державою шляхом застосування примусу. Санкції в цивільному праві слід розуміти в якості певних негативних наслідків, встановлених законом або договором, які застосовуються у разі невиконання (неналежного виконання) цивільно-правових обов'язків, порушення заборон, обмежень та у інших випадках, встановлених законом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). Офіц. вид. К.: Парлам. вид-во, 2003. № 40-44. 356 с. (Із змінами і доповненнями, внесеними законами України протягом 2003–2022 років).
3. Господарське право: Підручник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменський, К. С. Хахулін та ін.; За ред. В. К. Мамутова. К.: Юринком Інтер, 2002. С. 34.
4. Безух О. Приватне право і приватні відносини в умовах ринкової економіки. Господарське право і процес. Підприємництво, господарство і право № 7. 2019. С. 27–33.
5. Савчин М.В. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с
6. Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні / Я. М. Шевченко, Ю. Л. Бошицький, А. Ю. Бабаскін, М. В. Венецька, І. М. Кучеренко та ін. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 5.
7. Галузева економічна політика держави: проблеми правового Г 17 забезпечення : колективна монографія / За наук. ред. Д. В. Задихайла. Х.: Юрайт, 2013. 520 с.
8. Колодін А. О. Цивільно-правова відповідальність за невиконання чи неналежне виконання договору чартеру (фрахтування) : дис. доктора філос. / Колодін, Артем Олексійович ; Національний університет «Одеська юридична академія» Одеса, 2022. 209 с.

9. Мельник Н. В. Взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади / Н. В. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 17–25.

I. Kioresko. To the question of defining the concept of sanctions as legal means under the civil law of Ukraine. – Article.

Summary. *The article explores the concept of sanctions as legal means under the civil law of Ukraine. It is determined that the modern process of reproduction of the system of legal regulation of obligatory legal relations in general and liability for their violation in particular, is impossible without taking into account the achievements of national and world legal theory and practice. Therefore, their adequate perception and use are impossible without a comprehensive and complete study of historical experience and scientific analysis of the civil legislation applicable in the past in the process of its evolution according to the changing needs of public life.*

The article draws attention to the fact that the category of sanctions is likely to be an interdisciplinary concept with evaluation features in legal science. It is difficult to establish the fundamental importance of sanctions for any particular branch of law. All branches of law face sanctions and their consequences to some extent.

It is found that sanctions in civil law as legal means are aimed to protect the interests of subjects of civil relations, protect civil rights and interests, have a special legal force which is aimed at removing obstacles that arise on the way to satisfaction of participants' interests in civil relations, act as elements of the system of legal regulation of civil relations and ensure its effective performance, and lead to negative consequences for a person who has violated (failed to fulfill or improperly fulfilled) civil obligations established by law or contract that are enforced by the state through the use of coercion. Sanctions in civil law should be understood as certain negative consequences established by law or contract, which are applied in case of non-fulfillment (improper fulfillment) of civil law obligations, violation of prohibitions, restrictions and in other cases established by law.

Key words: *civil law, civil legal relations, civil legislation, civil liability, protection of civil rights, sanctions.*

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/39/03>

Г. Й. Пузанова

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант*

*Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню питань стимулювання іноземного інвестування. У процесі дослідження зроблено висновок, що стимулювання є сукупністю способів впливу уповноважених державою органів на процеси іноземного інвестування, що закріплені чинним законодавством. Держава закріплює в положеннях чинного законодавства систему правових та управлінських заходів, які формуються та реалізуються спеціальними суб'єктами з метою впорядкування відносин іноземного інвестування для соціально-економічного розвитку держави.*

Ключові слова: *поняття стимулювання іноземного інвестування, мета стимулювання, функції стимулювання, види стимулювання.*

Враховуючи фінансову й ресурсну виснаженість України війною, уже сьогодні постає необхідність замислитися, як і в який спосіб здійснювати відновлення економіки нашої держави, повернути українців із-за кордону та забезпечити гідний рівень життя населення країни. Усе це потребує вирішення багатьох питань і значних фінансових ресурсів, яких сьогодні недостатньо в державі, тому іноземне інвестування може відіграти важливу роль у вирішенні цих питань.

Іноземне інвестування є одним із напрямів підвищення ефективності національної економіки, умовою стабілізації і структурних перетворень, задоволення потреб населення та суспільного виробництва